

40. Чудновский И. Общественная инициатива в школьном деле // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №34.
41. Чудновский И. К вопросу о расширении программы в сельских школах // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №60.
42. Соколов Г. По поводу враждебных отношений между земскими и церковными школами // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №7.
43. Соколов Г. Бесплодность споров и поучительность фактов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №11.
44. Соколов Г. Бесплодность споров и поучительность фактов // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №12.
45. Соколов Г. Задачи прессы по отношению к школам земским и церковным // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №23.
46. Соколов Г. Задачи прессы по отношению к школам земским и церковным // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №24.
47. Вторая беседа священника И. Верещацкого с родителями детей бесплатной школы о поведении родителей-христиан и детей их во храме при богослужении // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №85.
48. Верещацкий И. Пример истинно христианского воспитания дома и в школе и плоды его // Екатеринославские губернские ведомости. – 1889. – №2.
49. Егоров А. Наши народные школы // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №47.
50. Галунов. Техническое и профессиональное образование в Екатеринославской губернии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №65.
51. Галунов. Об отношении между уездными отделениями епархиальных училищных советов к училищным советам // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №89.
52. Два слова о давнем прошлом Мариинской женской гимназии // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №9.
53. Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №69.
54. Новицкий Я. П. Итоги народного образования в Александровском уезде Екатеринославской губернии (1866-1886) // Екатеринославские губернские ведомости. – 1888. – №15.
55. Яворницкий Д. И. История города Екатеринослава. – Днепропетровск, 1959.
56. Карагодин А. И. История Запорожского края (1770-1917). – Запорожье, 2001.
57. Екатеринославские губернские ведомости. – 1896. – №250.

Summary

Historical conditions, inside and outside source criticism, genres of the periodical press have an influence on publications' information authenticity of the "Eкатеринославские gubernskie vedomosti" which is connected with the history of the education in Ekaterinoslav province. The most reliable information we can find in reports, editorial and Novitskiy's articles, which contain district's and province's reports and in such kind of the paragraph as mini-review. Less authentic information we can receive in news, publicistic articles and such kind of the paragraph as announcement and eventual paragraph.

І. С. Дружкова

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СТАНОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ХІХ СТ. У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ЕКОНОМІСТІВ ТА ІСТОРИКІВ 1890-Х – 1920-Х РР.

Саме в кінці ХІХ – початку ХХ ст. науковці починають звертати увагу на стан української економіки в загальноросійській економіці. Ця дослідницька зацікавленість пов'язана з декількома факторами. По-перше в цей час зростає значення економіки України як на зовнішньому ринку так і в внутрі-імперському, що було пов'язано зі жвавим розвитком української економіки. Другий фактор, це стрімкий розвиток української економічної науки. Крім того громадська думка була підготовлена багатьма дискусіями в пресі, де обговорювалися позитивні і негативні наслідки політики російського уряду щодо української економіки – митний та податковий закони. Третім фактором був розвиток українського національного руху, тож його діячів цікавило питання, наскільки ж вигідним з економічної точки зору було перебування України у Російській імперії.

Зрозуміло що ця тематика не втратила своєї політичної гостроти та історичної актуальності. Не дивлячись на те, що вже сімнадцять років існує незалежна Україна, питання визначення економічного становища України в Російській імперії не перейшло в сферу суто історичну. Можливо через схожість становища української економіки як в Російській імперії, так і в СРСР.

Стаття є спробою стислого огляду визначальних підходів до вирішення зазначеного питання, що були започатковані в кінці XIX ст. і досі є підґрунтям для більшості дослідників в Україні та закордоном.

Перші спроби визначити характер російсько-українських економічних взаємин розпочинаються в науковій літературі з кінця XIX – початку XX ст. Проблема характеру економічних зв'язків метрополії та українських губерній тісно пов'язувались з визначенням місця України в економічному просторі імперії. Значним поштовхом появи цього доробку стає книга "Україна – irredenta". Її автор Ю.Бачинський розглядав Україну як об'єкт економічного визиску з боку Росії та Польщі. Ця експлуатація полягала, на думку автора між іншим і в примусовому використанні України як ринку збуту російських промислових виробів. Однак, на думку цього видатного політичного діяча, Україна лишалась могутньою та економічно "відрубаною" від інших земель імперії, вона чинила цій експлуатації опір, в тому числі через діяльність української національної буржуазії [1, с.92,93,153].

Визначення економічних стосунків між Україною та Росією як системи суперечностей були поширені й у дореволюційній російській історіографії. За А.Ляховим, російська та українська економіки в кінці XVIII ст. були радше двома антагоністами, метрополіями щодо колонізованих ними земель – Заволжя та Північного Причорномор'я, хоч ці терени, на його думку, мало поступалися за рівнем економічного розвитку метрополіям [2, с.105-107]. У позиціях Ю.Бачинського та А.Ляхова можливо знайти багато спільного, оскільки автори наголошували на об'єктивних економічних протиріччях, що існували між Україною та Росією. Крім того для обох дослідників характерно те, що вони розглядали Україну як могутній господарський організм.

Інший підхід до проблеми визначення економічного стану України у складі імперії репрезентував український діяч М.Стасюк на початку XX ст. Наголошуючи на економічних протиріччях між Україною та Росією, він вважав Україну тереном економічно нерозвинутим – господарською колонією Росії та Польщі. Більш того, за М.Стасюком, економічний стан України був значно гіршим, ніж стан інших колоній тодішнього світу: "З наведених фактів торгового обміну ми бачимо повний паралелізм в відношенні України до Польщі і Великої Росії. Україна для них є колонія, куди вони вивозять продукти своєї обробляючої промисловості. Але Україна не має й тих вигід, які звичайно припадають на долю колонії: головним ринком для хліборобських продуктів колонії є метрополія – Україна ж мусить шукати для них ринку поза межами Росії. Між колонією завше існують великі економічні протиріччя, невідомості, невигоди для колонії. Обмін між колонією і метрополією викликає деяку спільність інтересів. Між Україною і Великою Росією немає і такої спільності. До того на закордоннім хлібним ринку Україна і Великоросія являються конкурентами". Таким чином, колоніальний стан України полягав не в тому, що вона була сировинним додатком Росії, а в тому, що примусово виконувала роль ринку збуту російської промисловості [3, с.116,180].

Кардинально по-іншому вирішував питання економічних взаємин Наддніпрянської України та Росії відомий російський економіст П.Струве, який наполягав на тому, що економічний розвиток Російської імперії XIX ст. проходив в умовах "споконвічної економічної гармонійності хліборобського Півдня і промислової Півночі" [4, с.79]. Під "Півднем" та "Північчю" він розумів Україну та Росію, стосунки між якими йому здавалися взаємовигідними та рівноправними.

В дореволюційній літературі вищезазначені підходи до вивчення місця українського господарства в економічному житті імперії були лише намічені і не сформувались остаточно, тому ці дослідження були продовжені українськими істориками наступного періоду на початку 1920 - х рр., коли за словами К.Воблого нарешті "стало можливим вивчення українського господарства як єдиного цілого" [5, с.130].

На початку 1920-х рр. перед вітчизняними дослідниками економічної історії постала низка проблем, пов'язаних з методологією розвідок (як писав один з тогочасних науковців О.Попов, труднощі виникали, оскільки довгий час "Україна не розглядалась як окрема економічна одиниця" [6, с.60]. Великого значення набула проблема взаємин між українською та російською економікою на теренах Російської імперії. Від того, як науковці вирішували це питання, залежали їх підходи щодо вивчення усєї соціально-економічної історії України XIX ст.

Наприклад, Д.Бованенко розробляючи методологію історії української економіки, формулював питання наступним чином: "чи українське господарство, за часів капіталістичних супроти Росії і західноєвропейського капіталу було самостійним господарчим організмом: колонією, звичайною і рівною частиною єдиного господарчого організму імперії, що при політичній підлеглості зберігала господарчу автономію?" [7, с.45].

І знову як і в XIX ст. відповіді були достатньо варіативними. Так, напрям, започаткований ще Ю.Бачинським та А.Ляховим, в українській літературі 1920-1930-х рр. став найбільш поширеним завдяки зусиллям таких видатних вчених як М.Слабченко, О.Оглоблин та М.Волобуєв.

Відомий дослідник О.Оглоблин у своїй ґрунтовній праці з історії вітчизняного господарства наголошував, що економіку першої половини XIX ст. можна вивчати "виходячи тільки з принципу господарської автономії України" [8, с.4]. Пізніше О.Оглоблин зазначав, що до утворення чи поширення цієї автономії на всю Наддніпрянщину спричинило об'єднання її земель наприкінці XVIII ст. під владою Російської імперії. "Це було об'єднання розпорошених, колись розбитих частин єдиного

економічного організму України”, – писав О.Оглоблин, підкреслюючи, що “звичайно процес консолідації економіки розвивався повільно і в складних економічних умовах”, маючи на увазі боротьбу за українські ринки західноєвропейського та російського капіталу [9, с.166]. Економічна автономність Наддніпрянщини, на думку О.Оглоблина, мала визначальний вплив не тільки на господарський розвиток країни, але й на всю українську історію XIX ст. [10, с.18].

Практично такий само погляд поділяв М.Слабченко, хоч і зауважував, що О.Оглоблин не достатньо висвітлює спадковість господарської автономії Наддніпрянщини XIX ст. від самобутньої української економіки XII – XVII ст. Тому, саме цим моментам М.Слабченко приділив багато уваги в своїх відомих працях [11].

Таким чином, можна казати про те, що серед головних рис української економіки першої половини XIX ст. О.Оглоблин та М.Слабченко вважали її єдність та певну самостійність, тобто автономію в межах господарства Російської імперії (та сама “господарча відрубність” України за Ю.Бачинським). Однак українська економічна автономія за О.Оглоблиним та М.Слабченком внаслідок політичної підлеглості була змушена мати нерівноправні й збиткові для себе економічні взаємини з політично пануючою Росією. Колоніальний визиск здійснювався різними шляхами – обмеження розвитку української промисловості, використання України як ринку сировини, і як ринку збуту російських промислових виробів завдяки протекціоністській митній політиці [12, с.108-113] (тут О.Оглоблин та М.Слабченко йшли за відомими українськими фритредерами О.Бутовським, І.Вернадським, М.Бунге, а також М.Стасюком), через несправедливе кредитування (О.Оглоблин тут спирався на відому працю М.Яснопольського) [13, с.215], політику в залізничному будівництві тощо.

Фактично, О.Оглоблин та М.Слабченко розглядали товарообмін між Україною та Росією, особливо збут на українських ринках московських промислових виробів як основний прояв колоніального визиску XIX ст. Тому, на думку Д.Бованенко, у М.Слабченка в роботах є “безліч фактичного матеріалу, що свідчить про колоніальну політику Росії супроти України. Звісно, що це можна віднести й до О.Оглоблина. В той же час ми не маємо у дослідника українського господарства прямої відповіді, чи можна вважати Україну часів капіталізму колонією Росії? Навпаки, як антитеза російській колоніальній політиці висувається міць, живучість українського господарчого терену, його зв’язки зі світовим господарством і навіть імперіалістські нахили української буржуазії...” [7, с.102].

Українська економіка в дореформені часи, за О.Оглоблиним та М.Слабченком, незважаючи на політичну підлеглість та визиск, лишалась досить могутньою і автономною та впевнено прямувала власним капіталістичним шляхом, що не був привнесеним з Росії чи Західної Європи. Українська економіка, на думку обох дослідників, була тісно пов’язана з господарством Європи, й, більш того, займала своє, досить вагоме, місце в світовому товарообміні. Особливо наголошував на цьому в своїх працях М.Слабченко, в роботах О.Оглоблина ця теза присутня у меншій мірі. Вірогідно, під впливом історичної концепції М.Покровського, О.Оглоблин та М.Слабченко вважали пріоритетним в українській торгівлі першої половини XIX ст. зовнішній товарообіг, який впливав на економічне і політичне життя. Подібні оцінки випливали з необхідності, по-перше, показати природну, вигідну торгівлю із Заходом як альтернативу примусовим та збитковим зв’язкам з Росією, по-друге, підкреслити міць українського господарства, яке займало гідне місце в міжнародному розподілі праці.

Згідно з поглядами М.Слабченка українське господарство дореформеного часу було “об’єднаним і ваготіючим до своїх кінцевих пунктів – до Чорного моря, зв’язаним різними шляхами зі своїм закордонним споживачем” [14, с.IV]. Тобто, орієнтація української економіки на Південь розглядалась істориками як орієнтація через чорноморські порти на європейський ринок. Подібна точка зору була й у послідовника М.Слабченка М.Букатевича [15, с.36]. Прихильником такої концепції був і К.Воблий, який у своєму нарисі економічної географії України, зокрема, писав: “...на Україні можна зазначити... одну нитку, яка зв’язує всю її господарчу історію: наша людність стихійно тяглася до Півдня, до теплого моря”. Цьому заперечували рецензенти нарису С.Остапенко та К.Дубняк, останній вважав, що українське населення здебільшого спрямовувало свою господарську діяльність не на Південь, а на Схід і Південний Схід, до нових земель [16].

Вищезазначені методологічні підходи М.Слабченка та О.Оглоблина знайшли віддзеркалення у дослідженнях М.Бачинського, М.Букатевича, О.Варнеке, К.Воблого, П.Клименка, Т.Слабченка, Є.Сташевського, М.Яворського та інших дослідників 1920 – початку 1930-х рр. Ці підходи мали вплив не тільки на історичну але й на економічну літературу.

Праці М.Слабченка та О.Оглоблина, як відомо, стали історичним підґрунтям для теорії М.Волобуєва про Україну, як “колонію європейського типу”. Як зазначав один з опонентів видатного економіста, М.Волобуєв “до своєї “нещасливої” долі України у Союзі підходить зі своєї історичної довідки... себто купи наклеєних цитат з проф. Оглобліна та проф. Слабченка” [17, с.87]. Дійсно, у своїй програмній статті М.Волобуєв 18 разів наводив великі цитати з праць вищезгаданих істориків. На думку С.Підгайного, М.Волобуєв підвів економічну базу під український націонал-комунізм, а сама стаття “науково обґрунтований обвинувачувальний акт українства супроти колоніальної політики щодо України”. С.Підгайний мав на увазі й ту частину дослідження, що торкалася радянської України” [18, с.132].

Економіст М.Волобуєв у своїй історичній преамбулі фактично лише певною мірою упорядкував те, що вже було написано М.Слабченком та О.Оглоблиним. Дослідник з західної української діаспори В.Голубничий підкреслював, що М.Волобуєв не був визначним економістом і “фактично його історична заслуга полягає лише в тому, що він узагальнив та об’єднав різні факти в одну систему, виклав її в часі й місці, де вона була найбільш необхідна...”; “у своїх статтях, – зазначав В.Голубничий, – М.Волобуєв переказує, а потім філософськи об’єднує в нову доктрину факти, думки й тези, викладені в творах істориків української економіки М.Слабченка та О.Оглоблина та в писаннях своїх сучасників...” [19, с.7-8].

Однак безперечною заслугою М.Волобуєва було те, що він охарактеризував економічний становище України в межах Російської імперії влучним терміном – “колонія європейського типу” (М.Слабченко та О.Оглоблин, описуючи господарський стан України, намагалися уникати слова “колонія” взагалі). Таке становище мало, на думку М.Волобуєва, вплив на характер економічних зв’язків між Росією та Україною (“безперечно форми зв’язків між метрополією та колоніями європейського типу відмінні від зв’язків метрополії з колоніями типу азіатського”). Тут експлуатація була здебільшого не пряма, а полягала у “відхиленні розвитку продуктивних сил колонії на користь економіки метрополії”, що й зумовило характер російсько-українського товарообміну.

Концепція М.Волобуєва, по-перше, передбачала широкий розвиток капіталістичних відносин в дореволюційній Україні. Для першої половини XIX ст. мова йшла про так званий “торговельний капіталізм”. По-друге, збереження її певної господарської єдності. Так само, як і М.Слабченко та О.Оглоблин, М.Волобуєв наголошував на наявності значного економічного визиску України з боку Росії, який здійснювався в тому числі й через товарообмін між цими теренами [20, с.57,62].

Опонентами М.Волобуєва, М.Слабченка та О.Оглоблина стосовно їх підходу до вивчення минулого українсько-російських економічних взаємин стали Д.Бованенко та А.Річицький, які вважали, що Україна у XIX ст. була звичайною економічною колонією Росії. Останні дослідники, до речі, не історики за фахом, певною мірою продовжували дореволюційну традицію М.Стасюка.

Так, за Д.Бованенком, за капіталістичний період Україна в силу певних історичних причин стала колонією імперії. Щоправда, дослідник відносив остаточне перетворення України на “економічну колонію” лише до 1870-80-х рр. Проте він вживав цей термін вже стосовно українського господарства початку XIX ст., бо процес економічного поневолення розпочався, на думку Д.Бованенка, ще у XVII ст. [7, с.45].

А.Річицький та Д.Бованенко вважали, що Україна XIX ст. виконувала функції “однобокого додатку російської економіки”. Це явно суперечило тезі О.Оглоблина про “економічну автономію” України. Д.Бованенко, на відміну від О.Оглоблина та М.Слабченка, не вважав, що торгівля України з Західною Європою за характером якісно відрізнялась від торгівлі з Росією, бо внаслідок відсталості українське господарство могло виконувати на світовому ринку, так само, як і на імперському, лише функції економічної колонії. За А.Річицьким, “колоніальна політика царату душила Україну політично, визискувала її як ринок збуту товарів і джерело сировини, тягла з неї соки податковим пресом, руйнувала її економічну єдність, перетворювала на однобокий додаток до російської економіки”. Отже, і господарська єдність України заперечувалась. Основне зауваження щодо дослідження М.Волобуєва дореволюційного стану України з боку А.Річицького було у применшенні цифри зиску з України. Він наводив власні дані – (44-45% прибутку країни), у М.Волобуєва – 21% [17, с.92].

Цікаво, що саме стаття А.Річицького з його історично-економічною концепцією висувалась як офіційна альтернатива “націоналістичної теорії” М.Волобуєва. Проте підхід Д.Бованенка та А.Річицького так і не набув широкого вжитку у вітчизняній історичній літературі 1920 – початку 1930-х рр.

Третій підхід до вивчення характеру російсько-українських економічних зв’язків, а саме ставлення до них, як до природного і взаємовигідного розподілу праці між обома теренами, що утворювали спільний господарський організм, піддавався в українській історичній літературі 1920 – середини 1930-х рр. нищівній критиці. Серед палких його опонентів був Д.Бованенко. Вважаючи фундаментом цього підходу П.Струве, він відносив до нього всіх авторів, здебільшого дореволюційних, що розглядали господарство Російської імперії як єдине ціле. Проте в українській історіографії тих часів прихильники такого підходу до українсько-російських економічних стосунків, безперечно, були. Так, добре висвітлив принципи такого підходу в своїх рецензіях на праці М.Слабченка Р.Шпунт: “В той же час (перша половина XIX ст.) життя України складалось своєрідно, ціла імперія перейшла на поділ праці в той спосіб, що різні види праці локалізувалися: російські губернії перейшли на обробляючу промисловість, Україна ж стала країною переважно сільського господарства” [21, с.34]. “Основна помилка схеми матеріалів полягає в тому, що автор не помітив “двоїстості” економічного розвитку України. З одного боку – самостійний національний розвиток української економіки, а з другого – внутрішня історична потреба не тільки для Росії, але й для України – залежності економічного розвитку України від економічного розвитку Росії... Безперечно, тут є обопільна залежність” [22, с.100]. Можна згадати й погляд на характер торгівлі між Україною та Росією відомого тогочасного історика М.Рожкова, який розглядав його як природний товарообмін між чорноземною та нечорноземною Росією. Ця ідея було запозичено у П.Струве [23, с.15].

В українській історіографії 1920-х рр. найбільш поширеним був перший з вищезазначених напрямків (тоді ж він фактично був остаточно оформлений). Методологічні настанови цього напрямку стали певним підґрунтям для досягнень тогочасних істориків на ниві вивчення соціально-економічного розвитку України першої половини XIX ст. Пізніше ці методологічні досягнення хоча і замовчувались радянською наукою, проте були високо оцінені вченими української діаспори. Так, за словами Б.Винара, українськими істориками 1920-х рр. було вперше зроблено спробу визначити економіку України “як живий самобутній організм, який має свої власні інтереси, що нерідко саме і суперечать російським економічним інтересам...” [24]. Підсумовуючи творчий доробок 1920-х рр. О.Оглоблина, Л.Винар відзначав, що головним досягненням визначного українського історика було обґрунтування “ідеї економічної самостійності України в її історичному розвитку”, яке зробило можливим “включення економічно-господарського чинника в загальну схему українського історичного процесу” [25, с.15,31].

Перші спроби визначити характер російсько-українських економічних взаємин розпочинаються в науковій літературі з кінця XIX – початку XX ст. В цей час розвиток науки призводить до того, що українська економічна думка посідає своє місце в науковому світі. В цей же час відбувається посилення національно-визвольного руху, що призвело до активізації вивчення зазначеної проблематики. Погляди українських істориків та економістів 1890-х – 1920-х рр. на характер російсько-українських економічних взаємин та місце українського господарства в економічному просторі Російської імперії першої половини XIX ст. можна поділити на три головні напрямки. Для першого була характерна оцінка торгівлі з Росії як збиткової для України й другорядної в порівнянні з закордонною. Характер взаємин з Росією, на думку представників цього напрямку, визначав стан України як політично залежної, але економічно “автономної” й капіталістично розвинутої частини імперії. До другого напрямку належали дослідники, які розглядали російсько-українські господарські взаємини, як прояв визиску звичайної економічної колонії України з боку метрополії, якою була Росія. Згідно з настановами третього напрямку, російсько-українська торгівля вважалась рівноправною та взаємовигідною для обох економічних теренів, об’єднаних в єдиний господарський комплекс.

Джерела та література

1. Бачинський Ю. Україна - irredenta. – Берлін, 1924.
2. Ляхов А. Основные черты социальных и экономических отношений в России в эпоху императора Александра I. – М., 1912.
3. Стасюк М. Економічні відносини України до Великої Росії і Польщі // Записки Українського Наукового Товариства в Києві. – 1911. – Кн. 9.
4. Струве П. Крепостное хозяйство. – СПб., 1913.
5. Воблий К.Г. Производительные силы Украины // Наукові записки Київського інституту народного господарства. – 1924. – № 4-5.
6. Попов О. Загальний характер української зовнішньої торгівлі в передвоєнні роки // Україна. – 1926. – Кн. 5.
7. Бованенко Д. До методології вивчення історії українського господарства // Прапор марксизму. – 1927. – № 7.
8. Оглоблин А.П. Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика. – К., 1925.
9. Оглоблин О. Проблема української економіки // Червоний шлях. – 1928. – № 9-10.
10. Гончарук Т.Г. З історії вивчення української економіки першої половини XIX ст. Історіографічні нариси. – О., 1999.
11. Слабченко М. Проф. А.П.Оглоблин. Очерки истории украинской фабрики. Предкапиталистическая фабрика. Г.И.У. 1925 // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – 1926. – Кн.VII-VIII (1926).; Слабченко М. Организация хозяйства Украины от Хмельниччины до Мировой войны. – Одесса, 1923.
12. Оглоблин О. Нариси з історії капіталізму на Україні. Вип.1. – Х., 1930.
13. Яснопольский М. О географическом распределении государственных доходов России. – К., 1897. – Ч. 1-2.
14. Слабченко М. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст. – Одеса., 1925. – Т.1.
15. Букатевич Н. Чумацтво на Україні. Історично-етнографічні нариси. – Одеса, 1928.
16. Воблий К.Г. Економічна географія України. – К., 1925; Остапенко С. Акад. Воблий К.Г. Економічна географія України. Київ. 1922 // Червоний шлях. – 1923. – Т.2; Дубняк К. К.Воблий. проф. Економічна географія України. Київ. 1925 // Червоний шлях. – 1925. – №9-10.
17. Річицький А. До проблеми ліквідації колоніальності та націоналізму // Більшовик України. – 1928. – № 2.
18. Підгайний С. Український національний комунізм // Український збірник. – Мюнхен, 1957. – Кн. 10.
19. Голубничий В. М.Волобуєв, В.Дрогобаєв та їх опоненти // Український збірник. – 1956. – Кн. 5.
20. Волобуєв М. До проблеми української економіки // Більшовик України. – 1928. – №2.
21. Шпунт Р. Слабченко М. Боротьба за системи землеволодіння і форми господарства в Україні XIX-XX століття. Одеса, 1927 // Більшовик України. – 1928. – № 3.
22. Шпунт Р. Слабченко М. Матеріали до економічно-соціальної історії України XIX ст. Т. 1 і 2 // Більшовик України. – 1927. – №2.

23. Рожков Н. Русская история в сравнительно-историческом освещении. – Л.-М., 1928. – Т.10.
24. Винар Б. Академік Михайло Слабченко // Український історик. – 1982. – №3-4.
25. Винар Б. Наукова творчість Олександра Петровича Оглоблина // Український історик. – 1970. – № 1-3.

Summary

The article is an attempt to research for historiographies 1920-1930-h of the problem of the colonial position of the economy of Ukraine in the Russian empire. The Problem of the Russian-Ukrainian economic relations appeared in scientific world at the end XIX - beginning XX st. We could divide the Ukrainian historians' opinions in three main trends. Ukraine was economic autonomous though existed political dependency from Russia. The second direction presented the researchers, who considered Russian-Ukrainian economic relations, as usage to usual colony (Ukraine) on the part of parent states (Russia). The Third researchers considered that Russian-Ukrainian economic relations were equal and mutually beneficial for both economic terrains. They were united in general economic complex.

О. Е. Лухачева

А.И. ГЕОРГИЕВСКИЙ ОБ ИСТОРИИ УЧЕНОГО КОМИТЕТА

В 1900 году на страницах «Журнала Министерства народного просвещения» была опубликована фундаментальная работа А. И. Георгиевского «К истории Ученого комитета министерства народного просвещения» [1, 2, 3]. В ней автор детально исследовал проблемы создания государственных органов, имевших непосредственное влияние на становление системы народного образования Российской империи, уделив наибольшее внимание деятельности Ученого комитета. Изучая реформы в области народного образования в России во второй половине XIX в., нельзя обойти вниманием личность и деятельность А.И.Георгиевского (1830-1911). С сентября 1866 по 1881 год он занимал должность редактора «Журнала Министерства народного просвещения», а с апреля 1873 по 1898 был бессменным председателем Ученого комитета. Его долголетняя деятельность на высоких постах Министерства народного просвещения была целиком посвящена разработке и внедрению реформы среднего образования в России. В книге В.Бузескула «Всеобщая история и ее представители в России в конце 19 – начале 20 века», А.И.Георгиевский предстает как главный создатель и сторонник классической системы образования [4, с.195]. Автор говорит о его реформаторской деятельности при министре просвещения графе Д.А.Толстом, отмечает влияние Ученого комитета и после отставки Д.А.Толстого, вплоть до 1898 года, когда стал сенатором. В советской историографии личность и начинания А.И.Георгиевского считались реакционными, впрочем, как и деятельность всего министерства в этот период [5, с.32]. Серьезный анализ его вклада в развитие системы народного образования Российской империи не проводился. В настоящее время в статье И.С.Гребцовой получили освещение вклад А.И.Георгиевского в развитие публицистики и издательского дела в Одессе, а также его усилия по реформированию системы народного образования [6]. Однако личность А.И.Георгиевского, его исторические труды, реформаторская деятельность на государственном поприще остаются неисследованными.

Целью данной работы является изучение исторического наследия самого автора, его непосредственного видения необходимых реформ.

Анализируя работу А.И.Георгиевского «К истории Ученого комитета министерства народного просвещения» можно не только установить хронологию и порядок событий, но и проследить прогресс в сфере народного образования, а также остановиться на изучении наиболее острых проблем прошлого и настоящего.

Одним из первых шагов на пути становления системы народного образования в Российской империи А.И.Георгиевский считал созыв в 1782 г. императрицей Екатериной II комиссии по вопросу учреждения народных училищ. Председателем этой комиссии был назначен П.В. Заводовский, но главным деятелем был вызванный из Австрии серб Янкович-де-Мириево, директор Темешварских училищ, рекомендованный императрице Екатерине II лично Иосифом II. На комиссию было возложено: 1) составить учебные книги; 2) сочинить план народных училищ и устав их; 3) завести школы по всей империи; 4) приготовить способных учителей [1, с.25-26].

В качестве следующего шага автор рассматривал деятельность императора Александра I, который учредил в 1802 г. Министерство народного просвещения, возглавившее работу по составлению учебной литературы. Активную роль в этом процессе играли университеты. Так, Харьковский университет начал издание историко-философских трудов римских авторов - Цицерона, Саллюстия, Корнелия Непота [1, с.27].